

HURUFÂT DEFTERLERİ’NE GÖRE AKSARAY KENTİ MEDRESELERİ VE DARÜLKURRALARI¹

Eşref TEMEL**

Yusuf KÜÇÜKDAĞ***

Öz

Osmanlı Devleti, XIV. yüzyılın başlarından itibaren bulunduğu coğrafyanın mirasına sahip çıkarak yaklaşık altı asır boyunca ayakta kalmıştır. Geniş bir coğrafyaya yayılmış, bünyesindeki pek çok etnik ve dini unsurları uzun yüzyıllar bir arada tutma becerisini göstermiştir. Devletlerin uzun ömürlü olmalarının arkasında askerî başarılar kadar sosyal ve kültürel alanda sağladıkları gelişmeler, tesis ettikleri kurumların ve düzenin zamana ve değişen şartlara göre uyarlanması ile iyi işleyen bir adalet sisteminin varlığı da bir o kadar önemlidir. İşte Osmanlı Devleti de hükmettiği her kademedeki idari birimi; cami, mescit gibi ibadet yapılan; medrese, darülkurra, darülhuffaz, mektep, tekke ve zaviye gibi eğitim görülen; han, hamam, imaret, çeşme gibi sosyal işlevi olan tesislerle donatmıştır. Daha önceden var olan kurumları da ihya etmiştir.

Bu çalışmada Hurufât Defterleri’ne göre Aksaray kentinde XVII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyıllar arasında faaliyet gösteren 10 medrese ve iki darülkurra incelenmiştir. Özellikle XVII. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti’nin mali, idari, askeri alanda gerçekleştirdiği değişim ve dönüşümün eğitime yansımaları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Aksaray’da medrese sayısında artış olduğu görülmüştür. Muhtemelen bu artışın temelinde XVIII. yüzyılda yerel unsurların Osmanlı yönetiminde daha etkin olma isteği olmalıdır.

Anahtar Terimler: Osmanlı, Aksaray, Hurufât Defterleri, Darülkurra, Medrese.

¹ Bu makale Prof. Dr. Yusuf Küçükdağ’ın danışmanlığında Eşref Temel tarafından hazırlanan ve 3 Temmuz 2008’de Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde kabul edilen “*Hurufât Defterleri’ne Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası)*” adlı Yüksek Lisans Tezi’nden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalı, srftml@artvin.edu.tr ORCID, 0000-0001-7411-4922

*** Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, yusuf.kucukdag@karatay.edu.tr ORCID, 0000-0002-8360-3127

MADRASAHS AND DARÜLKURRAS OF AKSARAY CITY WITH RESPECT TO HURUFÂT LEDGERS

Abstract

The Ottoman State survived for about six centuries, owning up the heritage of the geography it acquired, since the beginning of 16th century. It spread to a wide geography and could hold together many ethnic and religious elements in its land for many centuries. The existence of a well-functioning justice system was vital as much as military successes, developments in social and cultural areas, adapting the institutions and organization to time and changing conditions, all of which enable states to survive for long time. The Ottoman State equipped its each administrative unit with temples like mosques and small mosques, educational institutions such as primary and secondary schools, *madrasahs*, *darülkurra*, *darülhuffaz*, as well as trade and lodging buildings, bathhouses, social security institutions, fountains. It also revived the local institutions in the lands it conquered.

In this study, ten *madrasahs* and two *darülkurras* in the city Aksaray, which were active from the end of 17th century to 19th century according to Hurufât Ledgers, are investigated. The effects, of the Ottoman State's transformation of economic, administrative and military domains after the end of 17th century on education, in particular, are investigated. It is seen that there was an increase in the number of *madrasahs* in Aksaray region. Probably the reason for this increase is the local population's desire to be more effective in Ottoman governance in 18th century.

Keywords: The Ottoman State, Aksaray, *Hurufât Ledgers*, *Darülkurra*, *Madrasah*.

Giriş

İslamiyet, eğitim ve öğretim faaliyetleri üzerinde önemle durur. Bunun için Kur'an, ilk ayeti ile okumayı emreder. Hz. Peygamber de hadislerinde eğitimi teşvik etmiştir. Bu nedenle müslümanlar, daha ilk yıllardan itibaren öğrenmek için bütün imkânlarını seferber etmişlerdir. İslam klasik eğitim kurumları, eğitim düzeyi olarak mektep, darülhuffaz, darülkurra, medrese ve darülhadislerden meydana gelmektedir. Türk-İslam devletleri olan Selçuklular, Karamanoğulları ve Osmanlılar da bu eğitim kurumlarını almış; hâkimiyet sahası olan yerlerde inşa edilen binalarda verdikleri eğitimle o bölgeleri Türkleştirmiş ve İslamlaştırmışlardır.

Özellikle İslamiyetin ilk yıllarında mescit ve camiler, değişik alanlarda fonksiyonel olarak kullanılmaktaydı. Buralarda, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra askeri, siyasi ve ekonomik faaliyetler de yürütülüyordu. Fakat, ihtiyaçların zamanın gereklerine göre tam anlamıyla karşılanamaması, eğitim kurumlarının işlevlerine göre ayrılmasına neden olmuştur.

Aksaray'daki klasik eğitim kurumlarından medreseler ve darülmüesseseler konusuna geçmeden önce, Osmanlı'da insana hizmet adına var olan bütün hayır kurumlarını ayakta tutan vakıf sistemi hakkında genel bir değerlendirme yapmak faydalı olacaktır. Bilindiği gibi vakıflar, insanlara yararlı olmak ve Allah'ın rızasını kazanmak isteyen varlıklı kimseler tarafından kurulmuştur². Sözlükte “*durmak; durdurmak, alıkoymak*” anlamındaki vakıf kelimesi terim olarak “*bir malın mâliki tarafından dinî, içtimaî ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisî şeklinde özetlenebilecek hukukî bir işlemle kurulan ve İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müessesesini ifade eder*”³. Bu çerçevede hayır sahipleri yaptırdıkları eserleri, incelenecek olan klasik eğitim kurumları bağlamında, eğitim ve öğretime tahsis etmişlerdir. Binanın bakım ve onarım masrafları yanında öğreticilerin maaşları ile öğrencilerin ihtiyaçlarını da karşılayacak bir akarı buraya bağışlamışlardır. Hayır kurumlarının büyük çoğunun vakfiyesi bulunurdu. Vakfiyede inşa edilen bir hayır kurumunun nasıl idare edileceği, vakıf gelirlerinin nerelere ve nasıl harcanacağı, kimlerin nasıl çalışacağı, ne kadar ücret alacağı ve kurumun masrafını karşılamak için yapılan vakıflar gösterilirdi. Senet niteliği taşıyan bu belge, kadı tarafından tescil edildikten ve bir üst makam onayladıktan sonra yürürlüğe girerdi⁴.

² İslam dünyasında ilk vakıf hakkında geniş bilgi için bk. Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s.4, 25.

³ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, *İslâm Ansiklopedisi*, XIII, İstanbul 1986, s. 153-176; Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (kısaltma: *DİA*), XLII, Ankara 2012, s. 475.

⁴ Vakıf uygulamaları hakkında geniş bilgi için bk. Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 2013; Osman Gazi Özgüdenli, “Vakfiye”, *DİA*, XLII, Ankara 2012, s. 465-467. Ayrıca bk. Hasan Yüksel, “Vakfiye: Türk ve Osmanlı Tarihi”, *DİA*, XLII, Ankara 2012, s. 467-469.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren memleketin her tarafında sayısız hayır müesseseleri kurulmuştur. Hayır sahipleri, vakıflarının şartlarını tayin ve görevlilere harcanacak miktar ve hizmetlilerine verilecek vazifeleri tahsis ettikten sonra tevliyetini evlatlarına, nezaretini de sadrazam, şeyhülislam, darüsaade ağası, kaza kadısı gibi ehline havale etmişlerdir⁵. Bundan dolayı bu oluşumlar, yönetim bakımından mahallî, denetim bakımından merkezî bir esasa göre teşkilatlandırılmıştır. Merkezdeki kurumları şeyhülislam ve kazasker; taşradakileri ise kazaların başında bulunan kadılar, “nâzır”⁶ sıfatı ile denetlemişlerdir. Vakıf görevlilerinin sayısı, kurumun büyüklüğüne ve okutulan derslere göre değişmekteydi. Medreselerde, müderris, muhit gibi akademik personelden başka “mütevelli”⁷, “câbi”⁸, “katip”, “kayyum”⁹ gibi idari personel de bulunmaktaydı. Yaptırmanın isteği ve ekonomik gücüne göre, imaret, kütüphane, hamam gibi müesseseler ilave edilirdi¹⁰. Buralarda eğitim gören öğrenciye yönelik her türlü hizmet ücretsiz olarak karşılanırdı. Eğitim öğretim elemanlarına ödenen ücretlerin yanında öğrencilerin iâşe ve diğer ihtiyaçları da vakfın bânisi tarafından karşılanmaktaydı. Bu çerçevede çocukların kalacakları yerler ile imaretler eğitim kurumlarının yakınına yapılır böylece ücretsiz barınma ve beslenmeleri sağlanırdı¹¹.

Ayrıca padişahlar değiştiğinde tüm memurların beratları yenilenirdi. Vakıf görevlileri askerî sınıftan kabul edildikleri için vergilerden muaf tutulmuşlardır. Tüm görevliler ücretlerini, günlük olarak atandığı kurumun vakfından alırdı¹². Bazen görevde bedava

⁵ Komisyon, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul 2000, s. 277-278.

⁶ M. Zeki Pakalın, “Nâzır”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (kısaltma: OTDTS), II, İstanbul 1993, s. 666.

⁷ M. Zeki Pakalın, “Mütevelli”, *OTDTS*, II, İstanbul 1993, s. 640.

⁸ M. Zeki Pakalın, “Câbi”, *OTDTS*, I, İstanbul 1993, s. 253; Mehmet İpşirli, “Câbi”, *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 529.

⁹ Geniş bilgi için bk. İsmail Özmel, “Kayyum”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 107.

¹⁰ Baltacı, *aynı eser*, s.25.

¹¹ Emin Kılınç, “Klasik Osmanlı Eğitim Kurumlarından Konya Dârü'l-Huffâzları (XVII. Yüzyıl)”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007, s. 11.

¹² Fahri Unan, “Osmanlılarda Medrese Eğitimi”, *Osmanlı*, V, Ankara 1999, s.151.

çalıştıkları, ücret almadıkları da olmuştur. Vakıf görevlileri atandıkları görevlerde ömürlerinin sonuna kadar hizmet ederlerdi. Ancak, halkın şikâyeti üzerine; ehil olmayan, usulsüz olarak göreve gelen, suç işleyen vakıf görevlilerinin yapılan tahkikat sonunda, şayet iddialar doğruysa işlerine son verilirdi. Buna ilaveten görevlerinden kendi rızalarıyla çekilebilirlerdi. Vakıflarda çalışanların işlerini istedikleri ve verimli olduklarına inandıkları zamana kadar yapmalarına olanak sağlayan bu sistem ile hayır kurumlarında her zaman güler yüzle hizmet sunma olanağı elde edilmiştir.

Osmanlı Devleti, hayır kurumlarına, bu arada mektep ve medreselere yaptığı atamaların kaydını ya müstakil belge ya da defter şeklinde arşivlemiştir. Hatta bunları birden fazla yerde, kaydın kullanılış biçimine göre saklamıştır. Bundan dolayı aynı konuda birden fazla kaynaktan bilgiye rastlamak mümkündür. Bunlarla ilgili çok sayıda belge Osmanlı arşivlerinde yer almaktadır. Bunlardan biri Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi¹³ olup adı geçen arşivde Aksaray ile ilgili vakıf kayıtlarının da bulunduğu *Hurufât Defterleri*'dir.

Bu makalenin ana kaynağı durumundaki *Hurufât Defterleri*'nde Osmanlı vakıf, esnaf ve mahkeme teşkilatı ve burada çalışan görevliler hakkında verilen beratların özeti niteliğindeki belgeler yer almaktadır. Hurufâtlar, XVII. yüzyılın sonlarından başlar XIX. yüzyılın ortalarına kadar gelir. Bu defterlerde kazalar, harf sırasına göre dizilmiş bundan dolayı *Hurufât Defterleri* denilmiştir. Bunlarda değişik vakıflara yapılan müderrislik, dersiamlık, muallimlik, zaviyedarlık, tekyenişinlik, imamlık, hatiplik, müezzinlik, mütevellilik, nazırlık, ferraşlık atamaları, birkaç cümle ile bu görevlere kimin, ne zaman, neden atandığı ve bu görevde ne kadar ücret aldığı kaydedilmiştir. Buna ilaveten oradaki mahkeme görevlilerinden; muhızır, cizye kâtibi, kassam kâtibi ve mahkeme

¹³ Mevlüt Çam, "Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.362-364.

kâtipleri ile esnaf şeyhi, esnaf kethüdası ve yiğitbaşı atamaları hakkında da bilgi bulmak mümkündür¹⁴.

Aksaray ile ilgili olan *Hurufât Defterleri*, 1101-1244 (1690-1829) tarihleri arasında yer almıştır. Bunlar 530 numaradan başlayarak 1144'e kadar 23 defterden oluşmaktadır. Bu defterlerin toplam 81 varağında Aksaray'a dair topluca kayıtlara rastlanmıştır. Bu çalışmada anılan defterlerin tamamı kullanılmıştır.

1) Medreseler

Medreselerin kuruluşundan önce yüksek derecedeki eğitim ve öğretim faaliyetleri, belirli ve özel bir yerde değil; mescit, bilginlerin evleri, kitapçı dükkânları gibi değişik ve farklı yerlerde yapılıyordu¹⁵. Ancak zamanla birtakım sorunların ortaya çıkması, eğitim-öğretim faaliyetlerinin belli bir amaçla belirli bir yerde yapılmasını gerektirmiştir. İşte buralara medrese denmiştir¹⁶.

Medreselerde ders verene “*müderriş*”, müderrişin yardımcısına “*muid*”, medresede ders gören talebelere de tahsillerine göre “*dânişmend*”, “*fakîh*”, “*mülâzım*”, “*suhte*” ve “*talebe*” denirdi¹⁷. Medreselerde, sınıf geçme yerine dersten geçme yolu seçilmiş,

¹⁴ *Hurufât Defterleri* hakkında geniş bilgi için bk. Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Ankara 1990, s. 4.

¹⁵ Ziya Kazıcı, *Anahatları ile İslâm Eğitim Tarihi*, İstanbul 1983, s.19.

¹⁶ Medrese hakkında geniş bilgi için bk. Osman Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1997, s.332-333; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Ankara 1997, s.819; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmîye Teşkilatı*, Ankara 1998, s.1; A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1970, s.12; Baltacı, *aynı eser*, s.5-6,15; Kazıcı, *aynı eser*, s. 50; Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)*, Konya 1998, s. 21; Yusuf Küçükdağ-Caner Arabacı, “Konya’da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Medreseler”, *Konya Şehri'nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler*, I, (kısaltma: *Konya Şehri*), Konya 2004, s.353; İlyas Çelebi, “Osmanlı Medreseleri'nin Kuruluş, Yükseliş ve Çöküş Nedenleri”, *Osmanlı*, (ed. Güler Eren-Kemal Çiçek), VI, Ankara 2002, s.168; Nebi Bozkurt, “Medrese”, *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 323.

¹⁷ Müderriş hakkında geniş bilgi için bk. Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, I, İstanbul 1977, s. 98-99; Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, I, İstanbul 1999, s. 175; Uzunçarşılı, *aynı eser*, s.45-46; Arabacı, *aynı eser*, s. 37.

mezuniyet yıllara değil, yetenek ve çalışkanlığa bağlanmıştır¹⁸. Büyük Selçuklu devri eyvanlı medreselerini örnek alan Türkiye Selçukluları da bu eğitim kurumlarına çok önem vermiştir. İklim şartları göz önüne alınarak bu dönemde medreseler iki tip üzerine yapılmıştır. Bunlar, açık avlulu medreseler ve kapalı avlulu medreselerdir¹⁹. Selçuklu medreselerinin büyük ölçüde etkisinin olduğu ilk Osmanlı medreseleri de daha çok büyükçe bir oda hacminde ve genellikle kubbe ile örtülü kâgir, tek katlı ve bir avluyu çevreleyen revakın etrafında sıralanmış odalarla bunların arasında münasip bir yere inşa olunmuş kubbeli büyük bir dersane veya mescitten müteşekkil yapılar olup camilerin yanında ve camilerle birlikte inşa edilirdi²⁰.

Osmanlı Devleti, özellikle XVII. yüzyılın sonlarında başlayıp Lâle Devri'nde hız kazanan mali, idari, askerî alanda önemli bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşüm, eğitime de yansımıştır. Anılan dönemde eğitim kurumları hızla artmış; ülkede yaygın bir medrese yapımı gözlenmiştir. *Hurufât Defterleri*'ne göre, Aksaray'da 10 medrese kaydına rastlanırken Konya'da 68²¹, Karaman'da 19²², Maraş'ta 18²³, Ereğli'de 12²⁴, Bor'da yedi²⁵, Ermenek'te altı²⁶, Seydişehir'de beş²⁷, Bozkır'da iki²⁸, Eskiil'de iki²⁹,

¹⁸ Medreselerdeki ders sistemi hakkında bk. Uzunçarşılı, *aynı eser*, s.15,75; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e kadar)*, İstanbul 1994, s.55,60-61; Mehmet İpşirli, "Medrese", *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 328-329.

¹⁹ Medreselerin mimari yapısı hakkında bk. Doğan Kuban, "Mimarî Tasarım", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygurluğu*, (ed. Ali Uzay Peker, Kenan Bilici), II, Ankara 2006, s.94-96.

²⁰ İsmail Orman, "Medrese-Mimari", *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 338.

²¹ Eşref Temel, "Konya'da Ayanlık (1639-1839)", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2017, s. 148-152.

²² Ahmet Cengiz, *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*, Konya 2014.

²³ Pakize Yıldız, "Hurufat Defterlerine Göre Maraş Kazası", (Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010.

²⁴ İsmet Boydemir Temel, *Osmanlı Döneminde Ereğli Kazası Vakıf Eserleri*, Konya 2011.

²⁵ Ahmet Öge, "Hurufat Defterlerinde Niğde-Bor", (Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010.

²⁶ Mevlüt Eser, "Hurufat Defterlerine Göre Ermenek", (Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2011.

Kırılı'nda bir³⁰ ve Ilgın'da bir³¹ medrese tespit edilmiştir. Anadolu'da ilk dönem Osmanlı medreseleri Selçuklu mimarisinden etkilenirken Lâle Devri sonrasında farklı olarak kubbesiz açık avluya açılan çok odalı iki katlı han tipinde çoğu kerpiçten yapılmıştır. Yapı malzemesi dayanaksız olduğundan hemen hiç biri günümüze ulaşmamıştır³².

Aksaray'da daha önceden kurulmuş ancak *Hurufât Defteri*'nde zikredilmeyen medreselerin varlığına tarihî kaynaklar ve vakıf defterlerinde rastlanmaktadır. Bu medreselerden ilki, Aksaray Darüşşifası'dır³³. Bundan sonra Melikiye Medresesi³⁴ ve Muzaferiyye

²⁷ Muharrem Parlak, "Hurufat Defterleri Işığında Seydişehir", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2009.

²⁸ Hamit Şafakcı, *Bozkır Kazası Vakıfları (XV.-XX. Yüzyıllar)*, Konya 2015, s.199,204.

²⁹ Derya Karakaya, *Eskil/Karapınar Kazası Vakıf Eserleri*, Konya 2013.

³⁰ Halis Akıncı, "Hurufât Defterlerine Göre Kır-İli Kazası", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007, s. 92.

³¹ Gazi Özdemir, "Hurufât Defterleri Işığında Konya-Ilgın", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2005, s. 84-85.

³² Yusuf Küçükdağ, "Lâle Devri'nde Konya", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1998, s.42.

³³ Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, *Selçukî Devletler Tarihi Müsameret-al-Ahyar*, (çev. M. Nuri Gencosman), Ankara 1943, s.337. Aksaray Darüşşifası, Aksaray Timarhanesi veya Aksaray Bimarhanesi olarak bilinen medreseden ilk olarak Aksaraylı Kerimeddin Mahmud söz etmektedir. Buna göre, Aksaray Darüşşifası, Şenkitoğlu tarafından Şenkitoğlu-Ali Paşa mücadelesinde bir sığınak olarak kullanılmıştır (Aziz B. Erdeşir-i Esterâbâdî, *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s. 144-145). Bundan sonra Esterâbâdî'nin, zikrettiği Ali Bey'in Niğde'den hareket ederek Aksaray Timarhanesi'ne gittiği ve Babukoğlu (Aksaraylı'nın bahsettiği Şenkitoğlu Esterâbâdî'ye göre Babukoğlu)'nun adamlarıyla çatıştığı kayıtlıdır (Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara 1992, s.72). Aksaray'da bulunan darüşşifanın şu anda iki yıkık duvarı kalmıştır (İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*, kısaltma: *Aksaray Tarihi*, I, İstanbul 1974, s.1001-1002). Aksaray Darüşşifası'nın hangi tarihte ve kim tarafından inşa edildiği hakkında belge yoktur. Ancak, Konyalı'ya göre II. Kılıç Arslan (1156-1192) zamanında inşa edilmiş olmalıdır. Halen Aksaray'da Bimarhane Mahallesi ismiyle anılan bir mahalle de vardır.

³⁴ Komisyon, *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri /937(1530)*, I, (kısaltma: *387 Numaralı Muhasebe*), Ankara 1996, s.135; Doğan

Medresesi'dir³⁵. Aksaray kentinde, *Hurufât Defterleri* kayıtlarına göre ise 10 medrese mevcuttur.

a) Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa Medresesi

Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa Medresesi³⁶, adından da anlaşılacağı üzere Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa tarafından muhtemelen XVII. yüzyılın sonlarında inşa edilmiştir³⁷. Medresede boş bulunan akşam ve yatsı namazları imamlığı kadrosuna yarım akçe ile Mehmet atanmıştır. Başka bir belgede, Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa Medresesi Mescidi, Sebil Mescidi diye kaydedilmiştir³⁸. Bu kayıttan hareketle Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa Medresesi'nin Sebil Mahallesi'nde olduğu ileri sürülebilir.

b) Beramunî Medresesi

Sebil Mahallesi'nde bulunan Beramunî Medresesi'ne ait tak kapısı kalıntısı, şu an Aksaray Millî Eğitim Müdürlüğü olarak kullanılan binanın bahçesindedir. Vakfiyesi veya kitabesi mevcut olmadığı için ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı belli değildir. Ancak, Konyalı'ya göre, 1229'da Konya'da Hatuniye Mescidi'nin Kütük Minare denilen minaresini de yaptıran, I. Alaeddin Keykubat (1220-1237) ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) dönemi devlet adamlarından, Bedreddin Beramuni tarafından inşa edilmiştir. Tak kapısı kalıntısından anlaşılacağı üzere, yapı tarzı da Zinciriye

Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı*, Konya 2005, s.257'den naklen TK, 564, s.74b; 565, s.181b; 584, s.80a.

³⁵ 387 Numaralı Muhasebe, s.137; Yörük, *aynı eser*, s.257'den naklen TK, 565, s.187b; 584, s.80b. TK 584, s.80b'deki kayıttan da Seyfiye Medresesi'ne ilhak olduğu zikredilmiştir; Muzaferiyye Medresesi, I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında (1192-1196), Aksaray Hâkimliği yapmış olan Danişmendliler'den Nizameddin Yağlıbasan'ın oğullarından Muzafereddin Mahmut tarafından inşa edilmiştir. Geniş bilgi için bk. Konyalı, *Aksaray Tarihi*, I, s.1327-1328.

³⁶ Konyalı, *Aksaray Tarihi*, I, s.1307-1308.

³⁷ Ramazan 1109/Mart-Nisan 1698 tarihli VAD.no.1140, vr.21b. 1 Şevval 1121/4 Aralık 1709 tarihli, VAD.no.1067, vr.61a'daki kayıttan, Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa'nın Han-ı Cedit diye bilinen handa, bir de mescit inşa ettirdiği kaydedilmektedir.

³⁸ Şaban 1143/Şubat-Mart 1731 tarihli VAD.no.1073, vr.24a.

Medresesi'ne benzemektedir³⁹. Medresenin vakıfları, defterlerde kayıtlıdır⁴⁰. Beramunî Medresesi'ne vakfedilmiş mülkler, 1522-1523 tarihli 455 numaralı *Tapu Tahrir Defteri*'nde⁴¹ yer almaktadır. Beramunî Medresesi'nin, Anadolu Muhasebe Kalemî'nde vakıfların günlük ve altı aylık masraf miktarlarının belirtildiği iki kayıt mevcuttur⁴².

c) Cami-i Kebir Medresesi

Cami-i Kebir Medresesi veya İbrahim Bey Medresesi adıyla da anılan medresenin kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığına dair herhangi bir belge mevcut değildir. Ancak, Evliya Çelebi⁴³ ve Sarre'nin⁴⁴ bahsettikleri, İbrahim Bey Medresesi ile Konyalı'nın bahsettiği Karamanoğlu Mehmet Bey (?-1423?)'in oğlu İbrahim Bey (1424-1464) zamanında inşa edilen İbrahim Bey Medresesi aynı medrese olmamalıdır⁴⁵. Evliya Çelebi ve Sarre'nin sözünü ettiği medrese, Zincirli Medrese gibi görünmektedir. Çünkü, Evliya Çelebi ve Sarre'nin o dönemde, etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürdüğü anlaşılan Zinciriye'den söz etmemesi, zikrettikleri İbrahim Bey Medresesi'nin, Zinciriye Medresesi olma ihtimalini

³⁹ Konyalı, *Aksaray Tarihi*, I, s.1309-1320.

⁴⁰ 387 Numaralı *Muhasebe*, s.135; Yörük, *aynı eser*, s.256'dan naklen *TK*, 564, s.74a; 565, s.178b; 584, s.80a; *MC.O.116/1*, s.116a.

⁴¹ *BOA.TT.d.* 455, s.633.

⁴² *BOA.MAD.* 7640, s.6; 21 Şaban 1101/30 Mayıs 1690 tarihli *BOA.MAD.* 1874, s.2. Bu defterlere göre medrese vakfının gelirleri, tarihsiz defterde 720, tarihli defterde ise 1440 akçedir.

⁴³ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, (yay. Ahmed Cevdet), III, İstanbul 1314, s.194. *Seyahatnâme*'de bu medrese hakkında, vakıf tarafından talebe ve dersiamlara aydan aya vazife-i muayyene ile lahmiyye ve şemiyye verildiği, dersiamların ücretsiz ders okuttuğu ve burada ilm-i feraiz öğretildiği kaydedilmektedir.

⁴⁴ Friedrich Sarre, *Küçükasya Seyahati 1895 Yazı (Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar)*, (çev. Dârâ Çolakoğlu), İstanbul 1998, s. 114. Sarre, bu medreseden İbrahim Bey Medresesi olarak bahsetmekte ve şunları ifade etmektedir: Aksaray'daki ilgi çekici yapılarından biridir. Tamamen mermerden yapılmış olup plan açısından eski yapıların üslubundadır. Bir koridorla geçilen avlunun ortasında dört büyük niş vardır. Portali dikdörtgen formda geometrik şekillerle bezenmiştir. Nişlerin birinde mavi çini mozaikler, diğerinde ise kutsal bir kişinin lahdî vardır.

⁴⁵ Konyalı, *Aksaray Tarihi*, I, s.1326.

kuvvetlendirmektedir. Konyalı'nın varlığından bahsettiği, İbrahim Bey Medresesi'ne ait herhangi bir yapı kalıntısı yoktur. Sadece Karamanoğlu Camii civarında bulunmuş bir kitabe kalıntısı vardır. Bundan dolayı Konyalı'nın zikrettiği medresenin varlığı çok şüphelidir. Bu tartışmadan sonra Cami-i Kebir'de tadrîs etmek üzere, Hacı Ömer'in vakfettiği 60 kuruşun rıbhının mutasarrıfı olarak Abdurrahman görevlendirilmiştir⁴⁶.

Beramunî Medresesi, Cami-i Kebir Medresesi ve Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa medreseleri arasında yakın bir ilişki vardır. Zira bu üç medrese, her ne kadar ayrı ayrı birer kurum olsalar da buralara yapılan atamalar aynıdır (Tablo I). Bu bağlantıyı göstermesi bakımından Şeyh Çoban/Şeyh Ali Çelebi Zaviyesi Evkafı'ndan, Danişmendlü Mezrası'nın gelirlerini almak, Cami-i Kebir'de tadrîs etmek şartına bağlanmaktadır⁴⁷. Yine aynı kayda göre, Halil Ağa ile Hüsameddin Ağa Zaviyeleri'nin zaviyedarlıkları, Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa ve Beramunî Medresesi'nin de müderrislikleri aynı kişide toplandığı belirtilmektedir. Başka bir muhasebe kaydında ise dörtte bir hisse Cami-i Kebir'de tadrîs görevi Mehmet'e, altı akçe ile caminin tevliyeti Mehmet Emin'e, nısf hisse hitabet görevleri Osman ve Numan'a, imamet de Mustafa'ya verilmiştir⁴⁸. Bütün bu belgeler, Cami-i Kebir Medresesi'nin işlevini XIX. yüzyılın ortalarına kadar sürdürdüğünü göstermektedir.

Tablo I- Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa, Beramunî ve Cami-i Kebir Medreseleri'nde Görev Yapan Müderris, Mütevelli ve Diğer Vakıf Görevlileri Listesi⁴⁹

⁴⁶ 01 Rebiyülevvel 1121/11 Mayıs 1709 tarihli VAD.no.1067, vr.61a.

⁴⁷ 21 Zilkade 1211 (18 Mayıs 1797) tarihli BOA.C.MF.GNo.1532. Bu belge ve diğer Cami-i Kebir ile ilgili belgelerde, tadrîs ibaresi kullanılmasına rağmen müderris ibaresi yer almamaktadır. Ayrıca anılan kayıt muhtemelen bu medresenin ilk açıldığı zamandan, 1797'ye kadarki olan atamaları göstermektedir.

⁴⁸ 21 Rebiyülahir 1258/01 Haziran 1842 tarihli BOA.EV.d.Gno.11855, vr.2, 3, 4, 6.

⁴⁹ Muharrem 1111/Haziran-Temmuz 1699 tarihli VAD. no.1140, vr.22b; Şevval 1111/Mart-Nisan 1700 tarihli VAD. no.1134, vr.92a. Emeviye Medresesi diye zikredilen medresenin, atamalara bakılacak olursa Beramunî Medresesi olduğu görülür. Ayrıca, bu kaydın önemi, vâkıfın şartlarından biri olan tevliyetin, müderrislere ait olduğu şartıdır. Bundan dolayı, müderrislik, mütevellilik ve diğer

Müderrisler-Mütevveliler-Görevliler	Tarih	Ücret
Ahmet-Abdurrahman ⁵⁰	1684-85	
Abdurrahman-Ebubekir	1685-86	
Ebubekir-Abdullah	Mayıs 1688	
Abdullah-Ebubekir	Haziran-Temmuz 1688	
Ebubekir-Mustafa	1690-91	
Mustafa-Ebubekir	Kasım-Aralık 1694	
Ebubekir-Mustafa	Temmuz-Ağustos 1695	
Mustafa-Ebubekir	1695-1696	
Ebubekir-Hasan	1698-99	
Mustafa	Haziran-Temmuz 1699	0,5 Akçe
Mustafa-Hasan	Mart-Nisan 1700	
Hasan-Abdullah	Haziran-Temmuz 1703	1 Akçe
Abdullah- Mustafa	06 Mart 1707	1 Akçe

vakıf görevlisi atamaları birlikte ele alınmıştır (Safer 1115/Haziran-Temmuz 1703 tarihli *VAD.no.1134*, vr.93b; 01 Zilhicce 1118/06 Mart 1707 tarihli *VAD.no.1067*, vr.60b). Behramiye Medresesi diye zikredilen medresenin, atamalara bakılacak olursa Beramunî Medresesi olduğu görülür (01 Safer 1122/01 Nisan 1710 tarihli *VAD.no.1067*, vr.60b; Ramazan 1123/Ekim-Kasım 1711 tarihli *VAD.no.1067*, vr.61b; Rebiyülevvel 1129/Şubat-Mart 1717 tarihli *VAD.no.1067*, vr.63b; Cemaziyelahir 1139/Ocak-Şubat 1727 tarihli *VAD.no.1143*, vr.31b). Bu kayıttan sonra Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa ve Beramunî Medreseleri ile Hüsameddin Zaviyesi'nin tevliyetleri bu tarihten itibaren birlikte yapılmaktadır (20 Cemaziyevvel 1176/07 Aralık 1762 tarihli *BOA.C.EV.Gno.949*; 22 Şevval 1181/12 Mart 1768 tarihli *BOA.C.MF.Gno.6823*; Zilhicce 1202/Eylül-Ekim 1788 tarihli *VAD.no.1060*, vr.60a; 19 Cemaziyelahir 1208/22 Ocak 1794 tarihli *BOA.C.MF.Gno.4127*; 29 Rebiyülahir 1214 /30 Eylül 1799 tarihli *BOA.C.MF.Gno.575*). Bu kayıtta, aynı kişinin, yarım hissenin dörtte biri oranında, Hüsameddin Zaviyesi'nde zaviyedar; yarım hissenin dörtte biri oranında Halil Ağa Zaviyesi'nde, Cami-i Kebir'de tedris şartıyla, mütevelli ve şeyh; dörtte bir hissenin dörtte biri oranında Beramunî Medresesi'nde müderris olduğu zikredilmektedir. 05 Zilkade 1215/20 Mart 1801 tarihli *BOA.C.EV.Gno.20659*; 06 Rebiyülahir 1219/15 Temmuz 1804 tarihli *BOA.C.MF. Gno.1291*; 21 Rebiyülahir 1258/01 Haziran 1842 tarihli *BOA.EV.d.GNo.11855*, vr.5.

⁵⁰ Burada anılan görev bir şekilde Ahmet'ten Abdurrahman'a geçmiştir.

Mustafa- Abdullah	01 Nisan 1710	1 Akçe
Abdullah- Mustafa Mısrî	Ekim-Kasım 1711	
Mustafa Mısrî- İbrahim(1/2) ⁵¹ , Mehmet(1/4), Ahmet(1/4)	Şubat-Mart 1717	
İbrahim(1/2)- Mehmet(1/2), Feyzullah İsmail(1/4)	Mayıs-Haziran 1725	
Mehmet(1/2), Feyzullah İsmail(1/4)- Mehmet(3/4)	Temmuz-Ağustos 1725	
Mehmet(3/4)- Mehmet(1/2), Feyzullah İsmail (1/4)	1726-27	
Mehmet(1/2), Ahmet(1/4), Feyzullah İsmail(1/4)	1726-27	
Feyzullah İsmail(1/4) -Yusuf(1/4)	1746-47	
Yusuf(1/4)- Mustafa(1/4)	1747-48	
Mustafa(1/4)-İsmail(1/8), Tahir(1/8)	14 Temmuz 1790	
Tahir(1/8)- <u>Müslim(1/8)</u> ,	Kasım-Aralık 1795	
Mehmet(1/2)- Mustafa(1/8), Mehmet(1/8), Mahmut(1/8), İbrahim(1/8)	12 Mart 1768	
Mahmut(1/8), İbrahim(1/8)- Mustafa(3/8), Mehmet(1/8).	1776-1777	
Mustafa(3/8)- Ahmet(1/8), Mahmut(1/8), İbrahim(1/8)	1781-82	
Ahmet(1/8)- <u>Abdurrahman(1/8)</u>	1785-86	
İbrahim(1/8)- Halil(1/8)	Eylül-Ekim 1788	
Mehmet(1/8)- <u>Abdurrahim(1/8)</u>	22 Ocak 1794	
Halil(1/8)- Halil(1/8)	01 Ekim 1799	
Mahmut(1/8), - <u>Mehmet Şakir(1/8)</u>	20 Mart 1801	
Halil(1/8)- <u>Mehmet Emin(1/8)</u>	15 Temmuz 1804	
Ahmet(1/4)- Mehmet Emin(1/8), Mustafa(1/8)	1757-58	

⁵¹ Parantez içerisindeki kesirli sayılar anılan görevdeki hisse oranını belirtmektedir. Buna göre Mustafa Mısrî mütevellilik görevini İbrahim, Mehmet ve Ahmet'e belirtilen oranlarda devretmiştir.

Mustafa(1/8)- Mehmet Emin(1/4)	07 Aralık 1762	
Abdüllatif ve Ortağı	01 Haziran 1842	

Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa, Beramunî ve Cami-i Kebir medreselerinin, aynı mahallede ya da birbirine yakın mahallelerde olduğu anlaşılmaktadır. Bu kurumların birbirine yakın olması buralarda farklı görevleri yapan aynı kişilerin işini kolaylaştırmaktadır. Ancak, Hacı Nasuhoğlu Osman Muallimhanesi⁵² ve Yılanlı Medresesi konusunda belgelerde ismi geçen Mustafa Mısrî, bu görevlerinin yanında anılan üç medreseye ilaveten Zinciriye Medresesi'nin müderrisliği ve mütevelliliğini de yapmıştır. Bir kişinin sayılan bu görevleri, aynı anda yapması fiziksel olarak mümkün olsa da sarfedilen çaba göz önüne alınırsa bu işleri yapmak çok zor ve çok yıpratıcı olmalıdır. Ya da bu görevler, belirli bir ücret karşılığında, başka birilerine iltizama verilmiş olmalıdır.

d) Bedriye/Köhne Medrese

Bir adı da Köhne olan Bedriye Medresesi, Konyalı'ya göre, I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Aksaray valisi olan Danişmendliler'den Bedreddin Yusuf tarafından, XIII. yüzyıl başlarında Minarecik Mahallesi'nde Cıncıklı Mescit'in ilerisinde yapılmıştır. Kadızade İbrahim Efendi, kesme taştan iki katlı ve yedi odalı medresede müderrislik yapmıştır⁵³. Medresenin vakıfları defterlere kaydedilmiştir⁵⁴. Medreseye yapılan müderris ve diğer vakıf görevlilerinin atamalarına dair bilgiler bulunmaktadır (Tablo II).

⁵² Konu hakkında geniş bilgi için bk. Eşref Temel, "Hurufât Defterleri'ne Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası)", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2008.

⁵³ Konyalı, *Aksaray Tarihi*, I, s.1308-1309.

⁵⁴ 387 Numaralı Muhasebe, s.135; Yörük, *aynı eser*, s.256'dan naklen TK, 564, s.74a; 565, s.179a; 584, s.80a.

Tablo II- Köhne/Bedriye Medresesi'nde Görev Yapan Müderris ve Mütevelliler Listesi

Müderrisler ⁵⁵	Tarih	Ücret	Mütevelliler ⁵⁶	Tarih	Ücret
			Abdülkerim	01 Nisan 1710	1 Akçe
			Abdülkerim -Ali	04 Ağustos 1712	1 Akçe
Ali-Ahmet	02 Ekim 1712	4 Akçe	Ali-Mustafa	19 Haziran 1719	1 Akçe
Ahmet	04 Ocak 1718	4 Akçe	Mustafa- Mehmet	Mayıs- Haziran 1725	1 Akçe
Ahmet- Mehmet	Ekim- Kasım 1732	4 Akçe	Mehmet-Ali	Ağustos-Eylül 1727	1 Akçe
Mehmet- Mehmet	Temmuz- Ağustos 1756	4 Akçe	Mustafa- Mehmet	Eylül-Ekim 1747	1 Akçe

⁵⁵ 01 Ramazan 1124/02 Ekim 1712 tarihli VAD.no.1067, vr.62a; 01 Safer 1130/04 Ocak 1718 tarihli VAD.no.1067, vr.63b; Cemaziyelevvel 1145/ Ekim-Kasım 1732 tarihli VAD.no.1073, vr.25b; Zilkade 1169/Temmuz-Ağustos 1756 tarihli VAD.no.1056, vr.71b; Muharrem 1172/Eylül-Ekim 1758 tarihli VAD.no.1056, vr.73b; 01 Cemaziyelahir 1176 /18 Aralık 1762 tarihli VAD.no.1057, vr.65b; Cemaziyelahir 1221/Ağustos-Eylül 1806 tarihli VAD.no.532, vr.68b. Bu kayıta müderrislik görevinin imtihan ile verildiğinden bahsedilmektedir. 04 Şevval 1331/06 Eylül 1913 tarihli VAD.no.150, s.364, Sno. 5697.

⁵⁶ 01 Muharrem 1122/13 Mart 1709 tarihli VAD.no.1067, vr.61b; 01 Recep 1124/04 Ağustos 1712 tarihli VAD.no.1067, vr.62a; 01 Şaban 1131/19 Haziran 1719 tarihli VAD.no.1067, vr.64b; Ramazan 1137/Mayıs-Haziran 1725 tarihli VAD.no.1137, vr.22a; Muharrem 1140/Ağustos-Eylül 1727 tarihli VAD.no.1143, vr.32b; Ramazan 1160/Eylül-Ekim 1747 tarihli VAD.no.1055, vr.10a. Bu kayıttan önceki kayıta, mütevelliler olarak Ali'nin görev yaptığı belirtiliyordu. Ancak bu kayıta mütevellilerin Mustafa'dan Mehmet'e geçtiği kayıtlıdır. Bu durumda Ali'nin akıbeti belli değildir. Cemaziyelevvel 1164/Mart-Nisan 1751 tarihli VAD.no.1055, vr.11b; Ramazan 1171/Mayıs-Haziran 1758 tarihli VAD.no.1056, vr.73b; Zilhicce 1180/Nisan-Mayıs 1767 tarihli VAD.no.1057, vr.68a; Safer 1190/Mart-Nisan 1776 tarihli VAD.no.1064, vr.32a; Muharrem 1191/Şubat-Mart 1777 tarihli VAD.no.1063, vr.33b; Recep 1191/Ağustos-Eylül 1777 tarihli VAD.no.1064, vr.34a; Şevval 1207/Mayıs-Haziran 1793 tarihli VAD.no.530, vr.77a; Recep 1229/Haziran-Temmuz 1814 tarihli VAD.no.534, vr.49b; Şevval 1229/Eylül-Ekim 1814 tarihli VAD.no.534, vr.50a; 04 Şevval 1331/06 Eylül 1913 tarihli VAD.no.150, s.364, Sno. 5697.

Mehmet- Mustafa, Mehmet Emin	Eylül-Ekim 1758	4 Akçe	Mehmet-Ali	Mart-Nisan 1751	1 Akçe
Mustafa- Mehmet Emin	18 Aralık 1762	4 Akçe	Ali- Abdülkerim(1/4), Mehmet(1/4)	Mayıs- Haziran 1758	1 Akçe
Mehmet Emin- Abdullah Nuri	Ağustos- Eylül 1806	4 Akçe	Mehmet(1/4)- Mustafa(1/8), Osman(1/8)	Nisan-Mayıs 1767	
Abdullah Nuri	Eylül-Ekim 1814	4 Akçe	Abdülkerim(1/4)- Osman(1/4)	Mart-Nisan 1776	
Hasan- İbrahim	06 Eylül 1913	4 Akçe	Mustafa(1/8), Osman(1/8)	Şubat-Mart 1777	
			Abdülkerim(1/4)- Osman- Ali(1/8), Hazma(1/8)	Ağustos-Eylül 1777	
			Mustafa(1/4)- Ali(1/24) Ahmet(1/24), Hasan(1/24)	Mayıs- Haziran 1793	
			Ali(1/8),Hazma(1/ 8)- Osman(3/8)	Mayıs- Haziran 1793	
			Ali(1/24), Ahmet(1/24), Hasan(1(24)- Osman(1(2)	Mayıs- Haziran 1793	
			Osman(1/2)- Mustafa(1/4) ve Abdullah(1/4)	Haziran- Temmuz 1814	
			Abdullah(1/4)	Eylül-Ekim 1814	
			Mustafa(1/4)- Abdullah(1/(2)	Eylül-Ekim 1814	

e) Mercaniye Medresesi

İnşa tarihi ve bulunduğu yer hakkında bilgi tespit edilemeyen Mercaniye Medresesi'nde mutasarrıf İsmail'in ölümü üzerine bu görevin

Recep'e verildiği zikredilmektedir⁵⁷. Medreseyle ilgili bunun dışında başka bir kayda şimdilik rastlanmamıştır.

f) Molla Bali Medresesi

Molla Bali Medresesi hakkındaki ilk ve tek belgede bir akçe ile muallim Ali'nin kendi rızasıyla bu görevi oğlu Abdurrahman'a devrettiğinden bahsetmektedir⁵⁸.

g) Seyfiye Medresesi

Seyfiye Medresesi, Konyalı'ya göre, I. Alaeddin Keykubat zamanı devlet adamlarından Seyfeddin Ayba tarafından yaptırılmıştır⁵⁹. XIII. yüzyıl başlarında Meydan Mahallesi'nde bulunan bu medresenin vakıfları defterlere kaydedilmiştir⁶⁰. Medreseye vakfedilmiş mülkler 1522-1523 tarihli, 455 numaralı *Tapu Tahrir Defteri*'nde⁶¹ yer almaktadır. Seyfiye Medresesi'nde vakfin mütevelliliği ve medresenin müderrisliği tek kişide toplanmıştır. Bundan dolayı kayıtlar, bütün olarak aşağıda verilmiştir (Tablo III).

⁵⁷ Rebiyülevvel 1114/Temmuz-Ağustos 1702 tarihli VAD.no.1134, vr.93a.

⁵⁸ Recep 1116/Ekim-Kasım 1704 tarihli VAD.no.1067, vr.60a.

⁵⁹ Konyalı, *Aksaray Tarihi*, I, s.1329-1334.

⁶⁰ 387 Numaralı *Muhasebe*, s.136; Yörük, *aynı eser*, s.257'den naklen TK, 564, s.74b; 565, s.181b; 584, s.80b. Muzafferiyeye Medresesi, bu medreseye ilhak edilmiştir. Yörük, bu medresenin faaliyetini 1630'a kadar sürdürdüğünü ileri sürmektedir. Ancak mevcut belgeler bu medresenin varlığının XIX. yüzyıl ortalarına kadar sürdürdüğünü göstermektedir.

⁶¹ BOA.TT.d. 455, s. 619.

Tablo III- Seyfiye Medresesi'nde Görev Yapan Müderris ve Mütevelli Listesi⁶²

Müderrisler	Tarih	Ücret	Mütevelliler	Tarih	Ücret
Mehmet	1679-1680	1 Akçe	Mehmet	1679-1680	1 Akçe
			İbrahim	Eylül-Ekim 1698	1 Akçe
			İbrahim-Mehmet	Nisan-Mayıs 1700	1 Akçe
İsmail	06 Nisan 1704	1 Akçe			

⁶² 1090/1679-1680 tarihli BOA.EV.d.Gno.17608, vr.2a, 2b; Rebiyülevvel 1110/Eylül-Ekim 1698 tarihli VAD.no.1140, vr.22a; Zilkade 1111/Nisan-Mayıs 1700 tarihli VAD.no.1134, vr.92a. Bu kayıttan Meydan Mahallesi'nde medresenin bir de mescidi olduğu anlaşılmaktadır (01 Zilhicce 1115/06 Nisan 1704 tarihli VAD.no.1067, vr.59b; 01 Şevval 1134/15 Temmuz 1722 tarihli VAD.no.1067, vr.66a; 01 Muharrem 1135/12 Ekim 1722 tarihli VAD.no.1067, vr.66b; 01 Zilhicce 1135/02 Eylül 1723 tarihli VAD.no.1067, vr.73a; Muharrem 1141/Ağustos-Eylül 1728 tarihli VAD.no.1144, vr.23b; Rebiyülevvel 1160/Mart-Nisan 1747 tarihli VAD.no.1055, vr.10a; Zilkade 1160/Kasım-Aralık 1747 tarihli VAD.no.1055, vr.10b; Zilkade 1163/Ekim 1750 tarihli VAD.no.1055, vr.11a; Safer 1170/Ekim-Kasım 1756 tarihli VAD.no.1056, vr.71b; Safer 1172/Ekim-Kasım 1758 tarihli VAD.no.1056, vr.74b; 28 Safer 1180/05 Ağustos 1766 tarihli VAD.no.1057, vr.68a; Cemaziyelevvel 1188/Temmuz-Ağustos 1774 tarihli VAD.no.1059, vr.72b; Zilhicce 1189/Ocak-Şubat 1776 tarihli VAD.no.1064, vr.32a; Safer 1190/Mart-Nisan 1776 tarihli VAD.no.1064, vr.32b; 09 Rebiyülevvel 1190/28 Nisan 1776 tarihli VAD.no.1064, vr.32b; Şevval 1190/Kasım-Aralık 1776 tarihli VAD.no.1064, vr.33a; Zilkade 1191/Aralık 1777 tarihli VAD.no.1064, vr.34a; Safer 1201/Kasım-Aralık 1786 tarihli VAD.no.1060, vr.58b; Rebiyülahir 1214/Eylül 1799 tarihli VAD.no.531, vr.49a; 23 Rebiyülevvel 1216/02 Temmuz 1804 tarihli VAD.no.532, vr.68a). Mütevelli Abdullah Nuri'nin öldürülmesi üzerine bu görev, oğlu Mehmet Şemseddin'e tevdi edilmiştir. Ancak bu kişinin neden öldürüldüğü belirtilmemektedir (Cemaziyelevvel 1231/Mart-Nisan 1816 tarihli VAD.no.534, vr.51a). Buna göre mütevelli Abdullah'ın çocuksuz ölmesi üzerine bu görev, Köy Şeyhi Abdülkadir'e verilmiştir. Köy Şeyhi'nin ne gibi işler yaptığı hakkında bilgi mevcut değildir. Ancak, bu kişinin görevi, muhtemelen Seyfiye Medresesi'nin köylerdeki vakıflarının idaresini sağlamak olmalıdır. Bu medresenin köylerdeki vakıfları, 1522-1523 tarihli, 455 numaralı *Tapu Tahrir Defteri*'nde zikredilmektedir. Şaban 1233/Haziran-Temmuz 1818 tarihli VAD.no.534, vr.52a; 21 Rebiyülahir 1258/01 Haziran 1842 tarihli BOA.EV.d.Gno.11855, vr.6; 10 Rebiyülevvel 1262/08 Mart 1846 tarihli BOA.EV.d.Gno.9580, vr.177a.

İsmail- Mehmet(1/2)	15 Temmuz 1722				
İsmail- Mehmet (1/2) ve İbrahim(1/2)	12 Ekim 1722				
Mehmet(1/2)- Yusuf(1/2)	12 Ekim 1722		İsmail- Mehmet(1/2) ve İbrahim(1/2)	02 Eylül 1723	
İbrahim(1/2)	Ağustos-Eylül 1728		İbrahim(1/2)	Ağustos- Eylül 1728	
Yusuf(1/2)	Mayıs- Haziran 1731		İbrahim(1/2)	Ocak-Şubat 1732	
Yusuf(1/2)- Abdullah(1/6) , Mustafa(1/6), İsmail(1/6)	Mart-Nisan 1747				
Mustafa(1/6)- Yusuf(1/6)	Kasım-Aralık 1747				
Abdullah(1/6) -Yusuf(1/4) ve İsmail(1/4)	Ekim 1750				
Yusuf(1/4)	Ekim-Kasım 1756				
Mehmet(1/2)- Yakup(1/2)	Ekim-Kasım 1758				
Yusuf(1/4)- Yakup(3/4)	Kasım-Aralık 1764				
Yakup(3/4)- Mehmet Emin(3/4)	Temmuz- Ağustos 1766		Ali- Mehmet, Mustafa, İsmail	Temmuz- Ağustos 1774	1 Akçe
İsmail(1/4)- Mehmet(1/12) , Osman(1/12) Yusuf(1/12)	Ocak-Şubat 1776		Mehmet, Mustafa- İsmail	Aralık 1777	1 Akçe
İsmail(1/4)- Mustafa Pinari(1/4)	Mart-Nisan 1776		İsmail- Abdullah	Eylül 1799	1 Akçe

Mustafa Pınari (1/4)- Mehmet(1/12) , Osman(1/12) Yusuf(1/12)	28 Nisan 1776		Abdullah- Abdülkadir	Mart-Nisan 1816	1 Akçe
Mehmet(1/12) ,Osman(1/12)- Yusuf(1/6)	Kasım-Aralık 1776		Abdülkadir- Mehmet Emin	Haziran- Temmuz 1818	
Mehmet Emin(3/4)- Abdullah Nuri (3/4)	Kasım-Aralık 1786				
Abdullah Nuri (3/4)- Mehmet Şemseddin	02 Temmuz 1804				
Mehmet Şemseddin- Hasan Şükri	01 Haziran 1842				

h) Seyyid Ahmet Medresesi

Bölice Mahallesi'ndeki Seyyid Ahmet Medresesi, Seyyid Ahmet tarafından XVIII. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir. Medreseye Ali müderris ve mütevellî olarak beratsız görevlendirilmiştir⁶³. Daha sonra Ali, Nevşehir'e gideceğinden bu görevleri rızasıyla Mehmet'e devretmiştir⁶⁴. Ardından müderris ve mütevellî Mehmet'in beratı yenilenmiştir⁶⁵.

i) Yılanlı Medrese/Ebubekir Buk'ası

Sebil Mahallesi'ndeki Yılanlı Medrese'nin kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Konyalı'ya göre Ervah Mezarlığı'nın yakınlarında yaptırılmıştır⁶⁶. Yılanlı, Mâriye, Yılcık ve Ebubekir Buk'ası⁶⁷ olarak da bilinen bu medresenin vakıfları defterlere

⁶³ 01 Recep 1132/09 Mayıs 1720 tarihli VAD.no.1067, vr.65a.

⁶⁴ Zilkade 1142/Mayıs-Haziran 1730 tarihli VAD.no.1073, vr.24a.

⁶⁵ Şevval 1143/Nisan-Mayıs 1731 tarihli VAD.no.1073, vr.24a.

⁶⁶ Konyalı, *Aksaray Tarihi*, I, s.1326-1327.

⁶⁷ Mehmet İpşirli, "Buk'a", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 386. Memlük kültürünün etkisi ile "buk'a" adıyla medreseye hazırlık niteliğinde eğitim yapan kurumlar bulunmaktadır. Araştırmacılara göre aşağı dereceli medreselere buk'a denilmektedir. Büyük ihtimalle medrese ile sıbyân mektebi arasında eğitim yapan bir kuruluştur.

kaydedilmiştir. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'de, bu medreseden Yılanlık Medresesi diye söz ederek harap bir bina olduğunu kaydetmektedir⁶⁸.

Burada üzerinde durulması gereken husus, Yılanlı Medresesi olarak zikredilen medresenin diğer isminin Ebubekir Buk'ası olmasıdır. Bu bilgi, Yılanlı Medrese ile I. Alaeddin Keykubat döneminde, Kayseri Subaşı Seyfeddin Ebubekir tarafından yaptırılan⁶⁹ ve vakıf defterlerinde zikredilen Ebubekriye Medresesi⁷⁰ arasında bağlantı olup olmadığı ihtimalini gündeme getirmektedir. Bundan yola çıkarak Yılanlı Medrese ile ilgili herhangi bir kaydın vakıf defterlerinde olmadığı görülür. En son vakıf defterinin 1584'te Sultan III. Murat (1574-1595) zamanında tutulduğu, Evliya Çelebi'nin de Aksaray'a seyahatini XVI. yüzyılın ortalarında yaptığı, göz önüne alınırsa⁷¹; yeni inşa edilmiş olan bir yapının, deprem hariç, kerpiçten yapılmış olsa bile, yaklaşık 100 yıl içinde harap olması düşünülemeyeceğinden; Yılanlı Medrese'nin, ismi zikredilen Ebubekriye Medresesi olma ihtimali kuvvetlenmektedir. Kaldı ki Yılanlı Medrese'nin, bir diğer isminin de Ebubekir Buk'ası olması, Yılanlı Medrese'nin Ebubekriye Medresesi olma ihtimalini, sanıdan öteye taşıyarak sağlam bir delil haline getirmektedir. Bu durumda Ebubekriye Medresesi, daha sonraki zamanlarda Yılanlı Medrese/Ebubekir Buk'ası olarak isimlendirilmiş, vakıfları da Yılanlı Medrese/Ebubekir Buk'asına ilhak edilmiş olmalıdır. Ancak, elde herhangi bir belge olmadığı için bu düşünce, güçlü bir iddiadan öteye geçememektedir. Bu medreseye müderris ve diğer vakıf görevlilerine dair atamada bulunmaktadır (Tablo IV).

⁶⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, s.193.

⁶⁹ Konyalı, *Aksaray Tarihi*, I, s.1321-1322.

⁷⁰ Yörük, *aynı eser*, s.256-257'den naklen TK, 564, s.74a; 565, s.179a; 584, s.80a.

⁷¹ Yılanlı Medrese'nin vakıf defterlerinde kaydının olmaması, daha sonraki bir zamanda inşa edildiğini göstermektedir. Bu inşa tarihi ise en az 1584 olabilir. Çünkü son vakıf tahriri bu yılda yapılmıştır.

Tablo IV- Yıllanl Medrese/Ebubekir Buk'ası'nda Görev Yapan Müderris, Mütevelli ve Diğer Vakıf Görevlileri Listesi⁷²

Müderrisler	Tarih	cret	Mütevelli	Tarih	cret
Mehmet	1679-1680		Mehmet	1679-1680	
			Ali	Mayıs-Haziran 1694	
			Mısrı Mustafa	30 Aralık 1712	1 Akçe
			Mısrı Mustafa-İbramim ve Mehmet	Şubat-Mart 1717	
(Ali) Abdurrahman- Cafer	Temmuz-Ağustos 1746	0,5 Akçe	(Ali) Abdurrahman- Cafer	Temmuz-Ağustos 1746	0,5 Akçe
Osman	Mayıs-Haziran 1750	0,5 Akçe	Osman	Mayıs-Haziran 1750	0,5 Akçe
Mehmet	Şubat-Mart 1789	0,5 Akçe	Mehmet	Şubat-Mart 1789	0,5 Akçe
Mehmet	01 Haziran 1842	0,5 Akçe	Mehmet	01 Haziran 1842	0,5 Akçe

j) Zinciriye Medresesi

Zincirli Mahallesi'nde bulunan Zinciriye Medresesi'nden; Zincirli, Zincirli-Kapu, İncirli ve Zinciriye diye söz edilmektedir⁷³.

⁷² 1090/1679-1680 tarihli BOA.EV.d.Gno.17608, vr. 2b. Bu ve bunun devamındaki kayıtlardan sonra müderrislik, mütevellilik ve diğer vakıf görevlerinin aynı kişiler üzerinde toplandığı görülmektedir. Bundan dolayı kayıtlar, tasnife gidilmeksizin, bütün olarak ele alınmıştır. Şevval 1105/Mayıs-Haziran 1694 tarihli VAD.no.1134, vr.93b; 01 Zilhicce 1124/30 Aralık 1712 tarihli VAD.no.1067, vr.62a; Rebiyülevvel 1129/Şubat-Mart 1717 tarihli VAD.no.1067, vr.63b; Recep 1159/Temmuz-Ağustos 1746 tarihli VAD.no.1055, vr.9b; Cemaziyelahir 1203/Şubat-Mart 1789 tarihli VAD.no.530, vr.76b; 21 Rebiyülahir 1258/01 Haziran 1842 tarihli BOA.EV.d.Gno.11855, vr.4; 11 Şevval 1259/04 Kasım 1843 tarihli BOA.EV.d.Gno.9580, 174a; 10 Rebiyülevvel 1262/08 Mart 1846 tarihli BOA.EV.d.Gno.9580, vr.179b.

⁷³ Medrese hakkında geniş bilgi için bk. Konyalı, *Aksaray Tarihi* ,I, s.1338; İsmail iftioęlu, "Vakfiyelere ve Tahrir Defterlerine Göre Karamanlı Eğitim-ęretim

Medresenin, ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı konusu ihtilaflıdır. Ancak, medresenin Karamanoğulları zamanında yapıldığına dair ittifak vardır. İhtilafı konu ise medreseyi hangi Karamanoğulları beyinin ne zaman yaptırdığıdır. Zinciriye Medresesi'nin ne zaman yapıldığına dair görüşlerden ilki, yukarıda Cami-i Kebir konusunda zikredildiği gibi, Evliya Çelebi⁷⁴ ve Sarre'nin⁷⁵ bahsettikleri, İbrahim Bey Medresesi'nin Zinciriye Medresesi olma ihtimalidir. Ayrıca bunu destekler nitelikte 1950'li yıllarda ortaya atılan, medresenin İbrahim Bey tarafından inşa ettirildiği tezidir⁷⁶. Ancak bu görüş, Cemaleddin Aksarayî'nin medresenin ilk müderrisi veya ilklerinden birisi olması ve 1388'de vefat etmesinden dolayı doğru değildir⁷⁷. İkinci görüş ise, 1960'lı yıllarda gündeme gelen, Karamanoğulları'ndan Musa Bey'in kardeşi Yahşi Bey (1326-1339) tarafından 1337'de yaptırıldığı düşüncesidir⁷⁸. Ancak bu görüş de Şikâri'nin Karamannamesi'ndeki kayıtlara göre doğru değildir. Çünkü, 1332'den sonra beylikten çekilen Bedreddin İbrahim Bey'den sonra yerine 1332'de Alaeddin Halil Bey geçmiş ve aşağı yukarı 17 yıl beylik yapmıştır⁷⁹. Dolayısıyla Yahşi Bey'in bu tarihlerde bey olmasının imkânı yoktur. 1970'li yıllarda Konyalı'nın savunduğu, bir başka görüşe göre, medresenin girişinde yazılı olan Enfal Suresi'nin 51. ayetinin bir kısmının, ebced hesabına göre, 738/1337-1338'e tekabül etmesi ve medresenin bir de vakfiyesinin olmasından dolayı, medrese bu tarihte yapılmıştır. Bu durumda medrese, Konyalı'ya göre Bedreddin Mahmut'un oğlu Şücaeddin Mirza Halil zamanında 1332-33/1349-50'de inşa edilmiştir⁸⁰. Ancak, buraya kadar zikredilen görüşlerin tek ortak

Müesseseleri”, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Isparta 2001, s.109-110; Muhammet Görür, “Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri”, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991, s. 115-116.

⁷⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, s.194.

⁷⁵ Sarre, *aynı eser*, s. 114.

⁷⁶ Ernst Diez-Oktay Aslanapa-Mahmut Mesut Koman, *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 177.

⁷⁷ Konyalı, *Aksaray Tarihi*, I, s.1368.

⁷⁸ Albert Gabriel, *Niğde Tarihi*, (çev. Ahmed Akif Tütenk), Ankara 1962, s. 73.

⁷⁹ M.C. Şihâbeddin Tekindağ, “Karamanlılar”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1967, VI, s. 321.

⁸⁰ Konyalı, *Aksaray Tarihi*, I, s.1353.

noktası, yukarıda da belirtildiği üzere medresenin, Karamanoğulları döneminde yapılmasıdır. İleri sürülen bu görüşler, karşılaştırıldığında ortaya şöyle bir durum çıkmaktadır. Birinci görüşte, medreseyi hem yaptıran hem de inşa ettiren yanlıştır. İkinci görüşte, yaptıranın var olup olmadığı, var ise hangi dönemde yaşadığı ve medreseyi ne zaman yaptırdığı tartışmalıdır. Diğer görüşte ise yaptıranın hangi zaman dilimlerinde beylik yaptığı tartışmalıdır. Ancak var olan bilgiler ışığında oluşan kanaat, net olmasa da medresenin, 1337 veya 1338 tarihinde yaptırılmış olma ihtimalidir. Bunun dışındaki tüm bilgiler, doğrulanmaya muhtaçtır.

Cemali Ailesi'nden ⁸¹ Cemaleddin Aksarayı, Karamanoğulları döneminde Zinciriye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Bu medrese'nin vakıfları defterlere kaydedilmiştir ⁸². Ayrıca medreseye vakfedilmiş mülkler, 1522-1523 tarihli 455 numaralı *Tapu Tahrir Defteri*'nde ⁸³ yer almaktadır. Bir şeriye sicili kaydında da Zinciriye Medresesi müderrisi Mustafa'nın Zinciriye Medresesi'nden Konya'nın Tâcü'l-Vezîr Medresesi'ne nakl olunmasına dair bir kayıt vardır ⁸⁴. Zinciriye Medresesi'ne yapılan müderris, mütevellî ve diğer vakıf görevlilerinin atamaları belgelerde geçmektedir (Tablo V). Ancak, önceki medreselerde olduğu gibi bu medreseye yapılan müderrislik, mütevellîlik ve diğer vakıf görevlerinin, aynı kişiler üzerinde toplanması, atama kayıtlarının, tasnife gidilmeksizin, bütün olarak ele alınmasına neden olmuştur.

⁸¹ Cemali Ailesi için bk. Yusuf Küçükdağ, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, İstanbul 1995.

⁸² 387 Numaralı Muhasebe, s.135; Yörük, *aynı eser*, s.258-259'dan naklen TK, 564, s.74a; 565, s.178a; 584, s.80a; MC.O.116/1, s.116a.

⁸³ BOA.TT.d. 455, s.618, 630.

⁸⁴ 23 Ramazan 1041/13 Nisan 1732 tarihli KŞS. no. 22/1-5.

Tablo V- Zinciriye Medresesi'nde Görev Yapan Müderris, Mütevelli ve Diğer Vakıf Görevlileri Listesi⁸⁵

Mütevelli -Müderris	Tarih	Ücret
Mustafa	1679-1680	1 Akçe
Ahmet-Mahmut	Aralık 1692-Ocak 1693	1 Akçe
Mahmut-Ahmet	Temmuz-Ağustos 1700	1 Akçe
Ahmet-Mustafa Mısrî	1715-16	2 akçe
Mustafa Mısrî-Osman	1715-16	2 akçe
Osman-Mustafa Mısrî	1715-16	2 akçe
Teberdar Ahmet-Mustafa Mısrî	30 Ağustos 1733	25 akçe
Mustafa Mısrî- Ahmet ve Feyzullah İsmail	26 Ekim 1733	25 akçe
Hamza-Mustafa	13 Mayıs 1739	

⁸⁵ 1090/1679-1680 tarihli BOA.EV.d. Gno.17608, vr.2a; tarihsiz BOA.MAD. 7640, s.6; 21 Şaban 1101/30 Mayıs 1690 tarihli BOA.MAD. 1874, s.2; Rebiyülahir 1104/Aralık 1692-Ocak 1693 tarihli VAD.no.1140, vr.20b; Muharrem 1112/Haziran-Temmuz 1700 tarihli VAD.no.1134, vr.92b; Safer 1112/Temmuz- Ağustos 1700 tarihli VAD.no.1134, vr.92b; 19 Rebiyülevvel 1146/30 Ağustos 1733 tarihli BOA.C.MF. Gno.5521a; Safer 1145/Temmuz-Ağustos 1732 tarihli BOA.C.MF. Gno.5521b; 04 Safer 1152/13 Mayıs 1739 tarihli BOA.C.MF. Gno.5664; 13 Zilkade 1207/22 Haziran 1793 tarihli BOA.C.MF. Gno.4126; 08 Muharrem 1211/14 Temmuz 1796 tarihli BOA.C.MF. Gno.2031 ve BOA.C.MF. Gno.313'deki kayıtlarda aynı olaydan bahsedilmesine karşın tarihler farklıdır; 09 Muharrem 1212/04 Temmuz 1797 tarihli BOA.C.MF. Gno.313; 23 Rebiyülevvel 1219/02 Temmuz 1804 tarihli BOA.C.MF. Gno.1713; 29 Rebiyülevvel 1223/25 Mayıs 1808 ve 16 Şevval 1239/14 Haziran 1824 tarihli BOA.C.MF. Gno.5134; 20 Rebiyülevvel 1253/24 Haziran 1837 tarihli BOA.C.MF. Gno.2759; 21 Rebiyülahir 1258/01 Haziran 1842 tarihli BOA.EV.d.Gno.11855, vr.5; 16 Cemaziyelahir 1262/13 Mayıs 1846 tarihli VAD.no.149, s.270, Sno.3324; 02 Zilhicce 1268/16 Eylül 1852 tarihli BOA.A.MKT.MHM. Gno.103; 18 Ramazan 1271/04 Haziran 1855 tarihli BOA.A.MKT.NZD. Gno.38; 15 Zilkade 1271/30 Temmuz 1855 tarihli VAD.no.149, s.270, Sno.3323; 13 Şubat 1295/24 Şubat 1880 tarihli VAD.no.149, s.270, Sno.3325; 07 Şaban 1312/02 Şubat 1895 tarihli VAD.no.149, s.270, Sno.3323; 07 Rebiyülevvel 1323/12 Mayıs 1905 tarihli VAD.no.149, s.270, Sno.3324; 07 Rebiyülevvel 1323/12 Mayıs 1905 tarihli VAD.no.149, s.270, Sno.3323; 01 Muharrem 1331/11 Aralık 1912 tarihli VAD.no.149, s.270, Sno.3325.

Mustafa-Ahmet ve Mehmet	22 Haziran 1793	
Mustafa-Müslim Şemi	14 Temmuz 1796	
Mustafa-Müslim Şemi	04 Temmuz 1797	
Abdullah Nuri - Abdurrahman	02 Temmuz 1804	
Ahmet ve Mehmet- Abdullah	25 Mayıs 1808	
Abdullah- Ali, Hüseyin ve Mustafa	14 Haziran 1824	
Mustafa- Mahmut	24 Haziran 1837	
Mustafa	01 Haziran 1842	
Mustafa	13 Mayıs 1846	
Hasan Şükrü -Mustafa	16 Eylül 1852	
Hüseyin	04 Haziran 1855	
İbrahim Hilmi, Mehmet ve Süleyman	30 Temmuz 1855	
Mustafa Fahreddin	24 Şubat 1880	
İbrahim Hilmi- Mehmet Cemalettin	02 Şubat 1895	
Mehmet Cemalettin, Süleyman- Mehmet (Hasan Hüsnü)	12 Mayıs 1905	
Abdullah-Mehmet Nuri	12 Mayıs 1905	
Mustafa Fahreddin- Yusuf Nizameddin	11 Aralık 1912	

2) Darülkurrallar

Darülkurra denilen eğitim kurumunun terim olarak menşei, Hz. Muhammed zamanına dayanmaktadır. Medine’de Mahreme bin Nevfel’in evinde muhtemelen Kur’an öğretildiği için bu eve “*Dârü’l-Kurrâ*” denilmiştir⁸⁶. Bundan dolayı, bu ismin mescitler dışında Kur’an öğretilen yerler için daha Hz. Peygamber devrinde kullanılmaya başlandığı söylenebilir. Hicret’ten önce Mekke’de Kur’an öğretimi ise daha çok “*Dârü’l-Erkâm*”da olmuştur. Burada Hz. Peygamber bir yandan ashaba dinî bilgiler öğretirken bir yandan da insanları İslam’a davet ediyor, onlara Kur’an okuyor ve onlarla birlikte ibadet ediyordu. İslam’ın yayılması ve geniş bir kitleye ulaşmasında, bu tür kurumların

⁸⁶ İbrahim Sarıçam, “Mahreme b. Nevfel”, *DİA*, XXVII, Anka 2003, s.389; Nebi Bozkurt, “Dârülkurrâ”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.543.

her yerde çoğalmasının büyük bir katkısı olmuştur⁸⁷. “*Mahal, mekân, ev, yer, yurt*” gibi anlamlara gelen “*dâr*”⁸⁸ ile “*kurrâ*” kelimelerinden meydana gelen “*dârü'l-kurrâ*”, hafızların kıraat ilmi okudukları ihtisas mektepleridir⁸⁹. Bunların işlevlerine bakılarak ihtisas medresesi olarak kabul edilmektedir. Bu kurumlarda Kur'an'ın on türlü okunuş şekli “*şeyhü'l-kurrâ*” denilen hocalar tarafından okutulurdu⁹⁰. Camiler dışında yüksek seviyede Kur'an okuma öğretimi için kurulan ilk müstakil medreseler ise “*Dârü'l-Kur'ânlar*”dı⁹¹.

Darülhuffazdan sonra devam edilen darülkurrallar, medreseye gitmede atılan önemli bir adım olması hasebiyle Aksaray'da da kurulmuştur. Aksaray'da XVIII. yüzyılda faal olan darülkurrallar, müstakil binalar değildi. İki camide kıraat ilmi okutuluyordu. Bunlar; Karamanoğlu İbrahim Bey Camii Darülkurrası ve Rızâî Hasan Efendi Camii Darülkurrası'dır. Aksaray'da zikredilen dönem içerisinde darülkurranın alt birimi olan darülhuffaza rastlanmamıştır. Şu halde camilerdeki darülkurraya mektepte hıfzını tamamlayanlar alınıyordu. Bu genel değerlendirmeden sonra aşağıda Aksaray şehrindeki darülkurrallar, ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

a) Karamanoğlu İbrahim Bey Camii Darülkurrası

Aksaray'da darülkurra yapımının tarihi Beylikler dönemine kadar inmektedir. Her ne kadar Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'de⁹² darülkurrası yoktur dese de vakfiyesinde bulunmamakla birlikte XVIII. yüzyılda Karamanoğlu İbrahim Bey Camii'nin⁹³ bünyesinde bir darülkurra mevcuttu. Çünkü *Hurufât Defteri* kaydına göre, Karamanoğlu İbrahim

⁸⁷ M. Asım Köksal, “Dârülerkâm”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.520.

⁸⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1999, s.165

⁸⁹ M. Zeki Pakalın, “Darülkurra”, *OTDTS*, I, İstanbul 1993, s.399; Ergin, *aynı eser*, I, s. 169.

⁹⁰ Yusuf Küçükdağ, *Konya Darülkurraları (1400-1920)*, Konya 2014, s. 25-26.

⁹¹ Selçuklular, Karamanoğulları ve Osmanlılar hakkında bk. Baltacı, *aynı eser*, s.14; Ergin, *aynı eser*, I, s. 169; Kazıcı, *aynı eser*, s.90; Küçükdağ, *aynı eser*, s.7; M. Baha Tanman, “Dârülkurrâ-Mimari”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.545-548.

⁹² III, s.194.

⁹³ Cami hakkında geniş bilgi için bk. Hamit Şafakçı-Eşref Temel, “Aksaray'da Karamanoğlu Devri Ulu Camii ve Görevlileri”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu -II (Karamanoğulları Beyliği)*, Konya 2016, s. 486-514. Ayrıca bk. Zekai Erdal-Mustafa Fırat Gül, Orhan Özdi, *Aksaray Ulu Câmi*, Konya 2017.

Bey Camii'nde bir akçe ile şeyhülkurra Abdurrahman'ın ölümü üzerine bu göreve oğlu Mehmet atanmıştır⁹⁴. Daha sonra şeyhülkuralık, Mehmet'in vefatı üzerine diğer Mehmet'e verilmiştir⁹⁵. Bundan sonra şimdilik Karamanoğlu İbrahim Bey Camii Darülkurrası ile ilgili herhangi bir belgeye rastlanmadığına bakılırsa, XVIII. yüzyıl sonlarında ortadan kalkmış olmalıdır.

b) Rızâî Hasan Efendi Camii Darülkurrası

Sofular Mahallesi'nde bulunan Rızâî Hasan Efendi Camii Darülkurrası hakkındaki ilk belge XVIII. yüzyılın başlarına aittir⁹⁶. Buna göre, Rızâî Hasan Efendi Camii'nde bir akçe ile çerağdar ve kürsüde *Gül-zâr-ı Rahmet* adlı kitabı okuyan Hüseyin ve yine aynı camide kurra olan Mehmet'in ölmeleri üzerine bu görevler, Mehmet'in kardeşi diğer Mehmet'e verilmiştir. Ardından yarım akçe ile Kur'an okumayı öğreten kurra Mehmet'in ölmesi üzerine, diğer Mehmet, haksız yere yerine atanmış; ancak bu görevin ilk sahibi Mehmet itiraz etmiş, bunun neticesinde de diğer Mehmet alınarak bu görev, yeniden Mehmet'e verilmiştir⁹⁷. Aynı zamanda Piri Paşa Muallimhanesi'nin de muallimi olan kurra Mehmet'in ölmesi üzerine yerine oğlu diğer Mehmet görevlendirilmiştir⁹⁸. Rızâî Hasan Efendi Camii Darülkurrası'nın adı geçmeden Piri Paşa Muallimhanesi konusunda zikredilen bir belgede Mehmet'in muallimlik için ehliyetsiz olduğu ve bu işe rağbet etmeyerek hizmeti terk etmesinden dolayı, yerine İsmail'in getirildiği görülmektedir. Bu kayıttan anlaşıldığına göre Mehmet'in yaptığı kuralık görevi İsmail'e geçmiştir⁹⁹. Bundan sonra şimdilik Rızâî Hasan Efendi Camii Darülkurrası ile ilgili herhangi bir belgeye rastlanmadığına bakılırsa, XVIII. yüzyıl ortalarında ortadan kalkmış olmalıdır.

Sonuç

Aksaray kentinin Türk tarihi açısından kültürel temelleri başta Türkiye Selçukluları, ardından Beylikler ve Osmanlılar zamanında atılmıştır. Çünkü bu devletler, sahip olduğu toprakları hayır kurumları,

⁹⁴ 01 Rebiyülahir 1128/25 Mart 1716 tarihli VAD.no.1067, vr.63b.

⁹⁵ Şevval 1180/Mart 1767 tarihli VAD.no.1057, vr.68a.

⁹⁶ Recep 1148/Kasım-Aralık 1735 tarihli VAD.no.1073, vr.27a.

⁹⁷ Muharrem 1149/Mayıs-Haziran 1736 tarihli VAD.no.1073, vr.27a.

⁹⁸ Safer 1157/Mart-Nisan 1744 tarihli VAD.no.1055, vr.8a.

⁹⁹ Şaban 1159/Ağustos-Eylül 1746 tarihli VAD.no.1055, vr.9b.

tekkeler, zaviyeler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, mescitler, camiler, mektepler, darülhuffazlar, darülkurrular ve medreselerle donatmışlardır. Böylelikle Anadolu, Türkleşip-İslamlaşmıştır. Bu devletler, hayır müesseselerinin varlıklarını devam ettirebilmeleri için de vakıf sistemini etkin bir şekilde kullanarak sıkı kurallar koymuşlardır.

Aksaray'daki eğitim kurumları da diğer hayır eserleri gibi varlıklarını vakıflar vasıtasıyla sürdürmüştür. Vakıf yönetimi, babadan oğula geçmiş, silsilenin bozulduğu durumlarda da devlete devredilmiştir. Vakıf yönetimi dışındaki görevler, babadan oğula geçtiği gibi farklı kişilere de verilmiştir. Özellikle eğitim işleriyle uğraşan kişilerde liyakat aranmış, 1795-1796 tarihinden sonra da bu kişiler imtihanla alınmıştır. Eğitim vakıflarında çalışanların görev süreleri ömürleri ile sınırlıdır. Kişinin vefatı ile vakfa yeni birinin atandığını görmek mümkündür. Bazen ölen kişinin çocuksuz olması ile görev, tamamen yabancı birine geçmiştir. Bazen de görevli kendi rızasıyla görevinden çekilerek yerini başka birine devretmiştir. Bunun yanında bulunduğu mekânı çeşitli nedenlerden dolayı değiştireceği için görevini bırakmak zorunda kalan görevlilere de rastlanmıştır. Göreve yeni atamalar dışında bazı durumlarda da kişilerin beratlarını kaybetmeleri sonucu yeniden berat verilmiştir. Görevli öldükten sonra yerine oğlu gelmesi gerekirken kadrosunun başkası tarafından zorla alındığı durumlar da tespit edilmiştir. Bu tür haksızlıklar, kadı tarafından düzeltilirken haksızlık yapan kişilere herhangi bir ceza verilip verilmediği belgelerde yer almamıştır. Aksaray'daki vakıfların gelirleri eğitim kurumlarında çalışanların da geliri durumundadır. Vakıflar halk tarafından bir iş kapısı olarak görülmüştür. Bu nedenden ötürü bazen eğitim görevlileri, aynı kurum içinde farklı işler yapabildiği gibi değişik kurumlarda da çalışabilmiştir. Bu sayede iş yapan kişilerin maaşı artırılmıştır.

Aksaray'da, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, belgelere göre tespit edilebilen 10 adet medresenin dördü Anadolu Selçuklu, ikisi Karamanoğulları, dördü de Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Anadolu Selçuklu ve Karamanoğulları dönemlerindeki medreselerden üçü varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Bunlardan ikisi kullanılabilir durumdadır. Diğerinin ise sadece kalıntısı mevcuttur. Bu medreselerin, birkaçı dışında, ne zaman faaliyete geçtikleri, hangi nedenden ve ne zaman kapandığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak, aynı dönem *Hurufât Defterleri*'ne göre, Aksaray, Konya, Karaman, Maraş, Ereğli,

Bor, Ermenek, Seydişehir, Eskiil, Kırılı ve Iğın'daki medreselerin varlığını XVII. yüzyıl sonlarında başlatılan yeniden yapılanma sürecinin eğitim alanına yansımaları olarak değerlendirmek mümkündür.

Aksaray'daki medreselerden Zinciriye ve Köhne/Bedriye'nin varlıklarını günümüze kadar devam ettirmesi bu medreselerin vakıflarının zengin olduğunun bir göstergesidir. Bu zenginlik çalışanlarına verdiği ücretten anlaşılmaktadır. Zira Zinciriye Medresesi'nde çalışan müderrislere günlük 25 akçe, Köhne/Bedriye Medresesi'nde çalışan müderrisler de dört akçe ücret verilirken diğer medreselerde çalışan müderrisler ise genel olarak günlük birer akçe maaş almışlardır. Zinciriye Medresesi ve Köhne/Bedriye Medresesi'nde çalışan müderrislerin diğer medreselerde çalışan müderrislerden fazla ücret almasının nedeni, bu medreselerin vakıflarının zenginliğinden dolayı olmalıdır. Yine, buralarda görev yapacak kişilerin, o yerdeki en kaliteli müderrislerden seçiliyor olma ihtimali yüksektir.

Kaynakça

1) Yayınlanmamış Arşiv Kaynakları

a) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defterleri (VAD)

Hurufât Defterleri: no. 530, 531, 532, 533, 534, 535, 564, 1055, 1056, 1057, 1058, 1059, 1060, 1064, 1065, 1067, 1072, 1073, 1134, 1137, 1140, 1143, 1144.

Cedit Şahsiyet Defterleri: no. 149, 150.

b) Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet Evkâf (C.EV.): no. 949, 20659.

Cevdet Maarif(C.MF): no. 313, 575, 1291, 1532, 1713, 2031, 2759, 4126, 4127, 5134, 5521, 5664, 6823.

Evkâf Defteri (EV.d.): no. 9580, 11855, 17608.

Maliyeden Müdevver Defter (MAD.): no. 1874, 7640.

Sadâret Mektûbî Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM): no. 103.

Sadâret Mektûbî Mühimme Nezâret ve Devâir Evrakı (A.MKT.NZD): no. 38.

Tapu Tahrir Defteri (TT.d.): no. 387, 455.

c) Şeriye Sicilleri

Konya Şeriye Sicili (KŞS): no. 22.

2) Yayımlanmış Arşiv Kaynakları

KOMİSYON, *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) I*, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996.

3) Kitaplar, Makaleler, Bildiriler, Tezler ve Ansiklopedi Maddeleri

ADIVAR, A.Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970.

Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, *Selçukî Devletler Tarihi Müsameret-al-Ahyar*, (çev. M. Nuri Gencosman), Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1943.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

AKINCI, Halis, “Hurufât Defterlerine Göre Kır-İli Kazası”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993’e kadar)*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul 1994.

ARABACI, Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 1998.

_____, bk. KÜÇÜKDAĞ, Yusuf.

ASLANAPA, Oktay, bk. DİEZ, Ernst.

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*, (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

BALTACI, Cahit, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, Ankara 1974.

BAYKARA, Tuncer, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

BOYDEMİR TEMEL, İsmet, *Osmanlı Döneminde Ereğli Kazası Vakıf Eserleri*, Çizgi Yayınları, Konya 2011.

BOZKURT, Nebi, “Dârülkurrâ”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.543-544.

_____, “Medrese”, *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 323-327.

- CANTAY, Gönül, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.
- CENGİZ, Ahmet, *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*, Çizgi Yayınları, Konya 2014.
- ÇELEBİ, İlyas, “Osmanlı Medreseleri’nin Kuruluş, Yükseliş ve Çöküş Nedenleri”, *Osmanlı*, (ed. Güler Eren-Kemal Çiçek), VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.168-175.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, “Vakfiyelere ve Tahrir Defterlerine Göre Karamanlı Eğitim-Öğretim Müesseseleri”, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Isparta 2001.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1999.
- DİEZ, Ernst-Oktay Aslanapa-Mahmut Mesut Koman, *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1950.
- ERDAL, Zekai, Mustafa Fırat Gül-Orhan Özdi, *Aksaray Ulu Câmi*, Aksaray Belediyesi Yayınları, Konya 2017.
- ERGİN, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- ESER, Mevlüt, “Hurufat Defterlerine Göre Ermenek”, (Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2011.
- Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, (yay. Ahmed Cevdet), III, İkdâm Matbaası, İstanbul 1314.
- GÜL, Mustafa Fırat, bk. ERDAL, Zekai.
- GÜNAY, Hacı Mehmet, “Vakıf”, *DİA*, XLII, Ankara 2012, s. 475-479.
- GÖRÜR, Muhammet, “Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri”, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991.
- GABRİEL, Albert, *Niğde Tarihi*, (çev. Ahmed Akif Tütenk), Bengi Matbaası, Ankara 1962.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Buk‘a” , *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 386-387.
- _____, “Câbi”, *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 529-530.
- _____, “Medrese”, *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 327-333.

- KARAKAYA, Derya, *Eskil/Karapınar Kazası Vakıf Eserleri*, Çizgi Yayınları, Konya 2013.
- KAZICI, Ziya, *Anahatları ile İslâm Eğitim Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1983.
- KILINÇ, Emin, “Klasik Osmanlı Eğitim Kurumlarından Konya Dârü’l-Huffâzları (XVII. Yüzyıl)”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007.
- KOMAN, Mahmut Mesut, bk. DİEZ, Ernst.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*, Fatih Yayınları, İstanbul 1974.
- _____, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Burak Matbaası, Ankara 1997.
- KOMİSYON, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2000.
- KÖKSAL, M. Asım, “Dârülerkâm”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.520-521.
- KUBAN, Doğan “Mimarî Tasarım”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, (ed. Ahmet Yaşar Ocak-Ali Uzay Peker-Kenan Bilici), II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 83-110.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, Aksarayî Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.
- _____, *Konya Darükkurraları (1400-1920)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2014.
- _____, “Lâle Devri’nde Konya”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989.
- _____- Caner Arabacı, “Konya’da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Medreseler”, *Konya Şehri’nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler- I*, Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya 2004, s.351-394.
- ORMAN, İsmail, “Medrese-Mimari” , *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 338.
- ÖGE, Ahmet, “Hurufat Defterlerinde Niğde-Bor”, (Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010.
- ÖZDEMİR, Gazi, “Hurufât Defterleri Işığında Konya-İlgın”, (Selçuk

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2005.
- ÖZDİL, Orhan, bk. ERDAL, Zekai.
- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “Vakfiye”, *DİA*, XLII, Ankara 2012, s. 465-467.
- ÖZMEL, İsmail, “Kayyım”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 107-108.
- PAKALIN, M. Zeki, “Câbi”, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (kısaltma: *OTDTS*), I, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 253.
- _____, “Darülkurra”, *OTDTS*, I, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s.399.
- _____, “Medrese”, *OTDTS*, II, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 436.
- _____, “Mütevelli”, *OTDTS*, II, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 640.
- _____, “Nâzır”, *OTDTS*, II, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 666.
- PARLAK, Muharrem, “Hurufat Defterleri Işığında Seydişehir”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2009.
- SARRE, Friedrich, *Küçükasya Seyahati 1895 Yazı (Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar)*, (çev. Dârâ Çolakoğlu), Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1998.
- SARIÇAM, İbrahim, “Mahreme b. Nevfel”, *DİA*, XXVII, Ankra 2003, s.389-390.
- ŞAFAKCI, Hamit, *Bozkır Kazası Vakıfları (XV.-XX. Yüzyıllar)*, Çizgi Yayınları, Konya 2015.
- ŞAFAKCI, Hamit-Eşref Temel, “Aksaray’da Karamanoğlu Devri Ulu Camii ve Görevlileri”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu -II (Karamanoğulları Beyliği)*, Konya 2016, s. 486-514.
- TANMAN, M. Baha, “Dârülkurrâ-Mimari”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.545-548.
- TEKİNDAĞ, M.C. Şihâbeddin, “Karamanlılar”, *İslâm Ansiklopedisi*, VI, MEB Yayınları, İstanbul 1967, s. 316-330.

- TEMEL, Eşref, “Hurufât Defterleri’ne Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası)”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2008.
- _____, “Konya’da Ayanlık (1639-1839)”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2017.
- _____, bk. ŞAFAKCI, Hamit.
- TURAN, Osman, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.
- _____, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, I, (12. Baskı), İstanbul 1999.
- UNAN, Fahri, “Osmanlılarda Medrese Eğitimi”, *Osmanlı*, V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 140-160.
- UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, (3. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Vakıf”, *İslâm Ansiklopedisi*, XIII., MEB Yayınları, İstanbul 1986, s. 153-176.
- YILDIZ, Pakize, “Hurufat Defterlerine Göre Maraş Kazası”, (Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010.
- YÖRÜK, Doğan, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı*, Tablet Kitabevi, Konya 2005.
- YÜKSEL, Hasan, “Vakfiye: Türk ve Osmanlı Tarihi”, *DİA*, XLII, Ankara 2012, s. 467-469.